

งานพุทธศิลป์สื่อธรรม: เครื่องมืออันทรงพลังสำหรับสร้างจริยธรรม ในยุคโลกาภิวัตน์

Buddhist Art as a Medium of Dhamma: A Powerful Tool for Cultivating Ethics in the Age of Globalization

ภัตสร ช้องเลิศ

Passorn Konglert

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai

Corresponding Author, Email: myrungdiary@gmail.com

บทคัดย่อ

ปัจจุบันปัญหาทุจริตคอร์รัปชันและปัญหาศีลธรรมส่งผลต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของชาติ ในขณะที่เดียวกันศาสนาถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญต่อการสร้างศีลธรรมแก่คนในสังคมแต่กลับมีผู้คนเข้าถึงหลักธรรมได้ยากส่งผลต่อศีลธรรมในสังคมที่เสื่อมทรามลง ทั้งนี้งานพุทธศิลป์ถูกใช้เป็นเครื่องมือขัดเกลาศีลธรรมให้แก่ผู้คนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากสามารถสื่อสารได้รวดเร็วโดยไม่ต้องอ่านหลักธรรมจำนวนมาก ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ความเข้าใจหลักธรรมของผู้คนจึงมีผลต่อการสร้างงานพุทธศิลป์และการหาแนวทางปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและรูปแบบการสื่อสารที่เปลี่ยนไปในยุคโลกาภิวัตน์เพื่อจะช่วยให้ผู้คนเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายขึ้นและสามารถหาแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดศีลธรรมของสังคมในปัจจุบัน

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทและประสิทธิภาพการสื่อสารหลักธรรมของงานพุทธศิลป์โดยศึกษาวิจัยจากรูปแบบและความเข้าใจหลักธรรมที่สื่อผ่านงานพุทธศิลป์ ตลอดจนศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยใช้งานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมือสื่อสารหลักธรรมให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกรปรับตัวของศิลปะเพื่อศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธในยุคสมัยที่บริบทด้านรูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนไป รวมทั้ง

วิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสารธรรมของงานพุทธศิลป์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดผลการศึกษาและการเสนอแนะแนวทางการปรับเปลี่ยนนโยบายศีลธรรมระดับชาติ และระบบการประเมินผลด้านศีลธรรมที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างความแข็งแกร่งด้านศีลธรรม โดยสามารถเชื่อมโยงวัดกับชุมชนโดยมีรัฐเป็นตัวกลาง เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศีลธรรมแก่ พระพุทธศาสนาและสังคมไทยสืบไป

คำสำคัญ : พุทธศิลป์, สื่อธรรม, โลกาภิวัตน์, การสื่อสารไร้พรมแดน, การเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรม

Abstract

Corruption and moral decline are pressing issues that threaten the stability and development of the nation. While religion plays a key role in fostering morality within society, many individuals struggle to access or understand core religious teachings, contributing to the erosion of ethical values. Buddhist art has long served as a medium for moral cultivation, offering a means to communicate Dhamma quickly and effectively without requiring extensive textual engagement.

This study aims to analyze the role and effectiveness of Buddhist art in communicating Dhamma principles. It examines the forms of expression and public interpretations of Dhamma as conveyed through Buddhist art, while also proposing methods for adapting such art to contemporary social contexts. Comparative analysis is conducted on the evolution of religious art in both Christianity and Buddhism in response to changes in communication paradigms. The study further explores the challenges and factors influencing the modes of Dhamma communication through Buddhist art. The findings lead to recommendations for the development of national moral policies and an effective moral evaluation system. The study proposes a model in which temples and communities are interconnected through state support, aiming to build sustainable moral foundations for Buddhism and Thai society.

Keywords: Buddhist art, Dhamma communication, moral development, globalization, religious art, ethics in society, cultural Transition

บทนำ

มนุษย์มักจะสนใจภาพมากกว่าข้อความซึ่งงานพุทธศิลป์คือศิลปะรูปแบบหนึ่งที่ช่วยสื่อสารหลักธรรมได้สะดวกรวดเร็วทั้งยังช่วยให้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่จากการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธสันติวิธีของชาวพุทธเจเนอเรชันวายซึ่งเป็นกลุ่มสำคัญที่ขับเคลื่อนสังคม พบว่ากำลังเกิดวิกฤตศรัทธาที่มีสาเหตุจากกระแสโลกาภิวัตน์อันส่งผลให้ผู้คนถูกรอบงำด้วยวัตถุนิยมและอิทธิทธิปาฏิหาริย์มากกว่าการใช้ปัญญาและหลักธรรมจากโอวาทปาฏิโมกข์ รวมทั้งข่าวเสียหายของพระสงฆ์ทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในศาสนาพุทธ(ภททียา คำโยธยาภูติ และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, 2567) สอดคล้องกับงานวิจัยของ จินเวฟ กาแมช เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมไทยจากยุคสังคมเกษตรกรรมพัฒนามาเป็นยุคโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดกระแสวัตถุนิยมและกระแสสังคมที่นิยมทำตามอย่างกันจนบางครั้งไม่ได้กระทำด้วยเหตุผลหรือปัญญา ซึ่งส่งผลต่อกระแสการสร้างวัดที่สวยงามประณีตหรือลดการเน้นด้านรูปลักษณ์ภายนอกอย่างเดียวแต่กลับไม่ได้ตั้งใจหรือกระตุ้นให้ผู้คนปฏิบัติตามหลักธรรม บางครั้งคนเข้าวัดเพราะต้องการไปถ่ายภาพกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในวัดเท่านั้น(Ginevieve Gamache, 5-244) อีกทั้งการปรากฏข่าวเสียหายของพระสงฆ์ เช่น การแสวงหาปัจจัยสนองกิเลสจากไสยศาสตร์ซึ่งอาจทำให้คนมั่งมีได้ รวมถึงการประพฤติตัวไม่เหมาะสมและวินัยหย่อนยานอาจเป็นสาเหตุทำให้คนเสื่อมศรัทธา (Justin Thomas McDaniel, 2022 : 392-403)

เนื่องจากศาสนาพุทธมีผู้นับถือมากที่สุดในประเทศคือประมาณร้อยละ 93 ของจำนวนประชากร ในปี 2561 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) จึงมีบทบาทหลักและเป็นภาพสะท้อนการขัดเกลาศีลธรรมซึ่งอาจวิเคราะห์ได้จากสถิติการกระทำผิดอาญาย้อนหลังห้าปี ตั้งแต่ปี 2562 ถึง 2566 พบว่ามีสถิติการแจ้งความผู้กระทำผิดอาญาใกล้เคียงกันคือประมาณ 7-8 แสนคนต่อปีซึ่งมีค่าเฉลี่ยจำนวน 783,204 คน (กองแผนงานอาชญากรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2568) ส่วนจำนวนประชากรไทยมีประมาณ 66.52- 67.07 ล้านคน(กรมการปกครอง, 2568) ค่าการแจ้งความคดีอาญาต่อหัว ประมาณ 0.011–0.013 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในแต่ละปีจะมีการแจ้งความคดีอาญาเฉลี่ย 1 คดี ต่อประชากรประมาณ 76–90 คน ดังนั้นจึง

ควรศึกษาวิเคราะห์บทบาทของงานพุทธศิลป์ซึ่งเป็นสื่อการสอนหลักธรรมที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด เนื่องจากสามารถสื่อสารให้เข้าใจผ่านงานได้โดยตรงโดยไม่ต้องใช้เวลาศึกษาหลักธรรมทั้งหมดว่างานสามารถสร้างความเข้าใจและมีประสิทธิภาพในการสื่อสารหลักธรรมเพื่อจูงใจให้ผู้คนมีศีลธรรมได้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยเกี่ยวกับจิตรกรรมไทยยุคหลังที่รูปแบบส่งผลมาจนถึงยุคปัจจุบันแสดงให้เห็นชัดเจนว่างานพุทธศิลป์ยังคงรูปแบบเดิมที่เน้นการสร้างศรัทธาและความเลื่อมใสแต่กลับขาดการสื่อสารหลักธรรมอย่างชัดเจน (กัญญาพัชร บุญนาคคำ, 2557: ง) ดังนั้นการศึกษาวิจัยนี้จึงมีประโยชน์ในการศึกษารูปแบบและความเข้าใจหลักธรรมที่สื่อผ่านงานพุทธศิลป์รวมถึงการแสวงหาแนวทางสร้างประสิทธิภาพด้วยการนำหลักธรรมไปใช้ผ่านงานพุทธศิลป์ในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะใช้กรณีศึกษาและการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายแง่มุมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติโดยมีศาสนาเป็นพลังขับเคลื่อนอันทรงพลังสูงสุด

ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์

ในอดีตวัดคือศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่พึ่งทางใจและสถานที่ประกอบพิธีกรรม งานพุทธศิลป์ล้วนได้รับอิทธิพลจากคติไตรภูมิจักรวาล เช่น วัดในล้านนามีเจดีย์อยู่ตรงกลาง สื่อถึงเขาพระสุเมรุและประดับตกแต่งตามคติไตรภูมิจักรวาล(วัดรำเปิง, 2556: 86) งานพุทธศิลป์ยุครัตนโกสินทร์นิยมวาดพุทธประวัติตอนมารผจญและไตรภูมิ รวมถึงรูปแบบการสร้างลิมในภาคอีสานมาจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการสร้างงานจิตรกรรมฝาผนังที่ภายนอกนิยมนวดเรื่องศีลห้าและฉกนรกที่น่ากลัวพร้อมคำอธิบายอย่างชัดเจนรวมถึงถ่ายทอดเรื่องราวพิธีกรรมกองฮอดเพื่อสร้างแรงจูงใจการเป็นพระที่ดีชาวบ้านจึงจะนับถือและจัดพิธีให้ (อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจัย, 2551: 10,21,183)

ในอดีตพระสงฆ์เป็นช่างแต่การสนับสนุนช่างจากส่วนกลางทำให้ขาดการสืบทอดรวมถึงนโยบายที่แยกวัดออกจากโรงเรียนทำให้ยากต่อการทำความเข้าใจคำสอนจากงานพุทธศิลป์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2564) หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 งานพุทธศิลป์ได้รับอิทธิพลจากนโยบายชาตินิยมโดยกำหนดให้มีรูปแบบเดียวกันเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ศิลปะไทยส่งผลให้ช่างทั่วไปไม่กล้าสร้างงานรูปแบบที่แตกต่างออกไป (Self-Censorship) ปัจจุบันอิทธิพลด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวส่งผลต่อรูปแบบงานพุทธศิลป์ เช่น วัดร่องขุ่น จังหวัดเชียงราย เป็นงานปูนปั้นเกี่ยวกับแนวคิดไตรภูมิที่ประดับตกแต่งประณีตหรรษา

อลังการมีเอกลักษณ์ของตัวเอง จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ส่วนรูปแบบงานพุทธศิลป์อีกแบบ เช่น วัดป่าอ้อมร่มเย็นพยายามใช้วัตรธรรมชาติ และเชรามิกตกแต่งวิหาร เจดีย์ที่ไม่เน้นตกแต่งลวดลาย นำเสนอความสงบเรียบง่ายเพื่อกลับไปหาวิถีชีวิตแบบเดิมตามหลักศาสนาพุทธ (Ginevieve Gamache, 5-244) ด้วยเหตุดังกล่าวชาวตะวันตกที่ศึกษาพระธรรมมีความเห็นว่ารูปแบบงานพุทธศิลป์ พิธีกรรมและการปฏิบัติของพระสงฆ์ไม่สอดคล้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนา เช่น พระสงฆ์ไม่สามารถรับเงินหรือฝากใ้ในวัดได้ แต่มีแทนใส่ของบูชา การตกแต่งหุรหุราฟุ่มเฟือย คนนิยมใช้วัตถุมงคลหรือเครื่องรางแต่ไม่เข้าใจธรรมะ รวมถึงชาวพระสงฆ์ยึดติดในวัตถุมักใช้สิ่งของฟุ่มเฟือยซึ่งมาจากความนิยมของคนที่มากราบบริจาคเงินหรือสิ่งของสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อทำบุญแต่ไม่นิยมศึกษาธรรมะเพราะเข้าใจยาก ดังนั้นปัจจุบันงานพุทธศิลป์จึงมักมีรูปแบบคล้ายกันซึ่งหลักธรรมที่ต้องการสื่อสารถูกมองข้ามไป และประเทศอื่นที่นับถือศาสนาพุทธก็มีงานพุทธศิลป์ในลักษณะเดียวกันนี้เป็นส่วนใหญ่ (Justin Thomas McDaniel, 2022 : 392-403)

รูปแบบงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรมในประเทศไทย

การวิเคราะห์รูปแบบงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรมอาจศึกษาได้จากรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและปรากฏอยู่ทั่วไป หรืองานรูปแบบเก่าที่ที่ส่งอิทธิพลต่องานพุทธศิลป์ร่วมสมัยในปัจจุบัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 รูปแบบงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรม

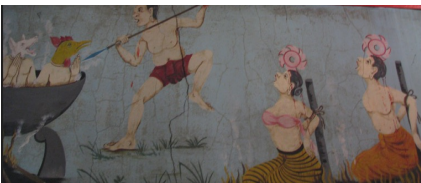
รูปภาพการสื่อธรรม	ความหมาย
 ภาพที่ 1 เจดีย์ สื่อถึงที่ตั้งของพระรัตนตรัยและพระพุทธรูปเจ้า แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ	1) เจดีย์ สื่อถึงที่ตั้งของพระรัตนตรัยและพระพุทธรูปเจ้า (สุวิภา จำปาวัลย์ และ ชัยชนะ ปิ่นเงิน, 2557: 77) ส่วนประกอบ เช่น หาดน้ำค้าง คือพระนิพพาน, ปลีตัน ปลียอด หมายถึงมรรค 4 ผล 4, ปล้องโหนด คือจำนวนพระพุทธรูปเจ้าหรือจำนวนหลักธรรม, บัลลังก์ สื่อถึงพุทธอาสน์ ที่ประทับแสดงธรรม, องค์ระฆังรวมคอรระฆัง หรือบางแห่งเรียกครุฑธาดู หมายถึง อนัตตาหรือสุญตา

	ฐานของเจดีย์หมายถึงภาพภูมิต่างๆ (เทพพร มังธานี, 2565: 112) มาลัยเถาสามชั้นหมายถึงพระรัตนตรัย (สันติ เล็กสุขุม, 2567) รวมทั้งเจดีย์สื่อถึงเขาพระสุเมรุในไตรภูมิจักรวาล แสดงการเวียนว่ายตายเกิดตามกรรม ตามภาพภูมิ ปล้องไฉนคือสวรรค์ชั้นต่างๆ เรียงไปถึงยอดเขาพระสุเมรุคือความว่าง ส่วนครรรค์ธาตุ สื่อถึงจักรวาลที่มีภูมิอยู่ภายใน แต่เจดีย์บางพื้นที่ลดรูปครรรค์ธาตุลงเหลือเพียงแกนเสาจักรวาลรองรับโลกและบรรยากาศปรากฏอยู่ในครรรค์ของท้องฟ้า(เอเดรียน สนอดกราส, 2536: 159)
 ภาพที่ 2 วิหารวัดรำเปิง (ตโปทาราม) แหล่งที่มา : https://www.watram-poeng.com/	2) วิหารสื่อถึงสำเภาที่แล่นฝ่าห้วงน้ำแห่งโลกียสงสาร นำคนหลุดพ้นจากวัฏสงสาร นำไปสู่ นิพพาน (วัดรำเปิง, 2556: 86)
 ภาพที่ 3 ภาพชาดก วัดเมืองล้ง แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ	3) ชาดก พบทั่วไปในประเทศไทย สื่อธรรมเรื่องทศบารมีซึ่งสั่งสมมาจนเป็นพระพุทธเจ้า (พระราชปริยัติกวี, 2561: 1-15)

ภาพที่ 4 อดีตพุทธเจ้า วัดศรีสุพรรณ
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

4) อดีตพุทธเจ้า สื่อธรรมถึงการบำเพ็ญบารมี
หลายภพชาติของอดีตพระพุทธรูปเจ้า(ศิริศักดิ์ อภิ
ศักดิ์มนตรี, 2566: 493)

ภาพที่ 5 ภาพนรก วัดชัยพระเกียรติ
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

5) ภาพสีห้ำและความน่ากลัวของนรกในวิหาร
ล้านนาบางแห่ง (ชาญคณิต อารณ, 2563:
127)

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัด
เขียงมัน
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

6) พระพุทธรูปปางมารวิชัย หมายถึง การชนะ
กิเลสคือมาร รูปแบบการยืนของพระพุทธรูป
ทำให้รู้สึกสงบ และนวกเทศสื่อเรื่องไม่มีตัวตน
(จารุวรรณ พึ่งเทียร, 2555: 20) พระกรรมยาน
สื่อถึงกาลามสูตร และบางครั้งมีพระเมไลเป็น
รูปเปลวไฟ สื่อธรรมเรื่องโลกุตระธรรม9 ดุจไฟ
นำทางชีวิต (เชษฐ์ ตึงสัญลี, 2554: 21) การห้าม
จิวรบางใสสื่อธรรมเรื่องความว่างไม่มีกายให้ยึด
ติดจึงละทุกขได้ (เทพพร มังธานี, 2565)

ภาพที่ 7 เทวดา วัดเจ็ดยอด
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

7) เทวดา สื่อธรรมเรื่องเทวตานุสติ ธรรมะที่ทำให้เกิดเป็นเทวาคือหิริโอตตัปปะ (พระพุทธโฆสเถระ, 2554:343-396)

ภาพที่ 8 สัตว์หิมพานต์ มกรคายนาค
วัดโลกโมฬี

8) สัตว์หิมพานต์ สื่อถึงป่าหิมพานต์ในไตรภูมิจักรวาล (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มินตรี, 2566 :121) เช่น มกรคายนาคในตำนานสื่อเรื่องการหลุดพ้นจากอวิชชาและอุปาทานขั้นห้า (พุทธศาสนาและปรัชญา, 2567) การไม่ยึดติดและปล่อยวางจึงพ้นทุกข์ (สามารถ จันทร์แจ่ม, 2567) หรืออาจสื่อถึงเรื่องไตรลักษณ์ (จารุวรรณ พึ่งเทียร, 2555: 15-18)

ภาพที่ 9 ลายหน้ากาล วัดเชียงยืน
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

9) ลายหน้ากาล คล้ายหน้าสิงห์บางครั้งเรียกว่าสิงห์มุขหมายถึง กาลเวลาที่มีอำนาจเหนือทุกสิ่ง สื่อธรรมเรื่องไตรลักษณ์ (เอเดรียน สอนอดกราส, 2536: 295-301)

ภาพที่ 10 ลิงถวายรวงผึ้ง วัดตำหนัก
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

10) ลิง ปรากฏในพุทธประวัติตอนลิงถวายรวงผึ้งพบในพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์แต่สมัยทวารวดีพบประติมากรรมเด็กถือเชือกจูงลิงใช้สื่อหลักธรรมเรื่องมรรคแปด ลิง หมายถึงใจคนที่มีกสอดสายไปมาจึงต้องควบคุมจิตให้นิ่ง (Elizabeth Lyons, 1973:195) ส่วนลิงแบกหมายถึงคำจูนศาสนา

ภาพที่ 11 จิตรกรรมฝาผนังตอน
มารผจญ วัดต้นปิน
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

11) พุทธประวัติตอนมารผจญ สื่อธรรมเรื่องการสะสมบุญบารมีและเอาชนะมารคือกามกิเลสพบในจิตรกรรมและประติมากรรมคือพระพุทธรูปปางมารผจญ (สันติ เล็กสุขุม, 2555: 15-20)

ภาพที่ 12 สัตภัณฑ์ วัดป่าข่อยใต้
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

12) สัตภัณฑ์สื่อแนวคิดการบูชาด้วยเครื่องสักการะพระรัตนตรัย และไตรภูมิจักรวาล เชิงเทียน หมายถึงภูเขา 7 ลูก ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ หรืออาจสื่อธรรมเรื่องโพธิปักขิยธรรม และ โพชฌงค์ 7 (ธวัชชัย ทำทอง, และคณะ, 2565)

ภาพที่ 13 ชั้นแก้วทั้งสาม วัดดวงดี
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

13) ชั้นแก้วทั้งสาม ในลำนนาใช้ในพิธีกรรมตามแนวคิดการบูชาและอานิสงส์ (อริสรา คงประเสริฐ, 2567)

ภาพที่ 14 ตุ้ง วัดพันเตา
แหล่งที่มา : ภัสสร ช้องเลิศ

14) ตุ้ง ในลำนนาเชื่อว่าสื่อธรรมเรื่องอานิสงส์ ทำให้ได้ขึ้นสวรรค์ (พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส, 2567) ตุ้ง12 นักษัตรใช้แทนการทำบุญกิริยาวัตถุ ต่ออายุ พันเคราะห์ (เหมันต สุนทร, 2552: 26,61) คุ่มครองชะตาชีวิตตนและครอบครัวได้ไปเกิดบนสวรรค์ (พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส, 2563) ตุ้งใจ คือการรำลึกถึงพระพุทเจ้า และเชื่อว่าทำให้หลุดพ้น เข้าสู่นิพพาน (เรื่องเดียวกัน87)

การเปรียบเทียบศิลปะเพื่อศาสนาในยุคที่บริบทด้านรูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลง

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้นำมักใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือทางศาสนาเพื่อสร้างศีลธรรมและความมั่นคงในทุกชนชาติ เช่น ศิลปะเพื่อศาสนาคริสต์ยุคเรเนซองส์(คริสต์ศตวรรษที่ 14-16) มุ่งสอนศีลธรรมผ่านงานศิลปะ เช่น ภาพคำพิพากษาของไมเคิลแองเจโล ทำให้คนตระหนักเรื่องดีชั่วและนรกสวรรค์ (วนิดา เปรมวุฒิ, 2523) ส่วนภาพ The last supper ของลิโอนาโด ดา วินชี วาดเพื่อสร้างศรัทธาในหอฉันที่มีโต๊ะอาหารยาวหันหน้าเข้าสู่ผนังเพื่อให้พระได้นอนอย่างสันโดษและสำรวม มีสมาธิ ในขณะที่ศิลปะเพื่อศาสนาเกิดการเปลี่ยนแปลงมากในยุคบาโรคในศตวรรษที่ 15 ซึ่งก่อนหน้านี้คริสตจักรมีอำนาจควบคุมความเชื่อของคน

ผ่านการเทศน์ แต่ยุคนั้นสังคมมีศีลธรรมเสื่อมโทรม พระพุทธเจ้ามีบุตรและภรรยาจนประชาชนเสื่อมศรัทธา จึงเกิดการปฏิรูปศาสนานำโดย มาร์ติน ลูเธอร์และเกิดนิกายใหม่คือโปรเตสแตนต์ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่โยฮันเนส กุสเตนแบร์ ได้คิดค้นแท่นพิมพ์โลหะขึ้นมาพิมพ์แปลคัมภีร์ไบเบิลอย่างแพร่หลาย คนจึงอ่านพระคัมภีร์ได้เองและเริ่มเลือกที่จะเชื่อด้วยตนเอง พระสันตะปาปาจึงระดมศิลปินมาสร้างงานที่มีรูปแบบสมจริงมากที่สุดโดยศิลปะถูกใช้เป็นเครื่องมือแต่ถูกควบคุมโดยชนชั้นปกครองจึงประดับตกแต่งมากกว่าปกติและถูกกล่าวหาว่าเป็นงานศิลปะเพื่อชนชั้นสูง ยุคต่อมาในราว ค.ศ.1800 ภาพ Newton ของ William Blake กวีและจิตรกรยุคโรแมนติกสะท้อนถึงความไม่เชื่อถือศาสนาในยุคนั้น ภาพสื่อถึงการเชื่อเหตุผลที่พิสูจน์ได้จากวิทยาศาสตร์จนมีดบาดด้านความดีจากศาสนา (James Payne, 2025) ปัจจุบันชาวยุโรปไม่นิยมศิลปะเพื่อศาสนา ส่วนศิลปะยุคกลางที่เฟื่องฟูถูกเก็บไว้ในฐานะงานศิลปะแต่ไม่ได้เกิดจากความศรัทธาอีกต่อไป (Beth Williamson, 2004:110)

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในงานพุทธศิลป์ของไทยปรากฏในยุคที่เริ่มมีสิ่งพิมพ์แต่ส่งอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน เช่น งานจิตรกรรมฝาผนังแนวประเพณีที่เริ่มเปลี่ยนแปลงในยุครัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 โดยมีที่มาจากเหม เวชกร ได้ศึกษาจากนายคาร์โล ริโกลี (Carlo Rigoli, C Rigoli) ศิลปินชาวอิตาลีเยน จึงใช้ทัศนียภาพและแสงเงา มีหลักกายวิภาคอย่างถูกต้องตามแบบตะวันตกมาใช้วาดในศิลปะไทยแนวประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น ชาดกและพุทธประวัติ โดยใช้ฉากวิถีชีวิตและอาคารบ้านเรือนในยุคนั้น ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เรียบง่าย ไม่มีลักษณะเพื่อชนชั้นสูงมากเกินไปแบบในอดีต แต่ยังคงเน้นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์มากกว่าสั่งสอนหลักธรรม พบมากในภาพประกอบสิ่งพิมพ์ ตำราเรียน การ์ตูนและนิยาย(กัญญาพัชร บุญนาคคำ, 2557) ซึ่งรูปแบบงานศิลปะส่งอิทธิพลต่อรูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนังในล้านนา โดยพบการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ยุครวบรวมดินแดนเพื่อสร้างชาติให้เป็นหนึ่ง เป็นแนวคิดเรื่องบาป บุญ จากอดีตชาติ การสร้างความมั่นคงและขอบธรรมในการปกครอง เช่น ภาพผนังสกัดหน้าวิหารวัดบ้านก่อ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง งานจิตรกรรมที่มีรูปแบบการนำเสนอเรื่องราวตามลำดับ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากภาพสิ่งพิมพ์ของ เหม เวชกร และ ส. ธรรมภักดี ส่วนการเขียนในกรอบสี่เหลี่ยมสันนิษฐานว่าเลียนแบบรูปแบบพระบาทในคำวพระเวทของล้านนา เป็นรูปแบบที่ส่งอิทธิพลต่อจิตรกรรมฝาผนังทั่วไปของล้านนามาจนถึงปัจจุบัน ศิลปินในยุคนั้น ได้แก่ บุญปั้น พงษ์ประดิษฐ์ จิตร ชนทปราบ ปวน สุวรรณสิงห์ หลวงพ่อป้อ รวมถึงช่างที่นำมาจากกรุงเทพฯ เป็นต้น (ชาญคณิต อารณ, 2563: 22, 301-310.) งาน

จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่เน้นการถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาที่เน้นความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์มากกว่าสั่งสอนหลักธรรม

การปรับตัวของงานพุทธศิลป์ในยุคโลกาภิวัตน์

ยุคการสื่อสารไร้พรมแดนหรือเรียกว่ายุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) มาจากระบบคมนาคม การสื่อสาร เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกัน โลกานุวัตร แปลว่า การไปตามกระแสข้อมูล ซึ่งควรรับและกลั่นกรองข้อมูลด้วยปัญญา (พระครูสุนทรธรรมโสภณ, 2560) ส่วนการสื่อสาร คือ การถ่ายทอดความเข้าใจสู่ผู้อื่นผ่านคำพูด ภาพ ดนตรี กิริยาอาการ ให้รับรู้ เข้าใจด้วยประสาทสัมผัส เลือกรส และสรุปตามบริบทตน (แสงสุรีย์ สำอางกุล, 2524) ความทันสมัยของการสื่อสารทำให้ผู้รับสารเลือกช่องทางการรับรู้เอง (Trench, Brian and Quinn, 2003) แต่การสื่อสารไร้พรมแดนและวัตถุนิยมกลับทำให้คนยุคใหม่ไม่ผูกพันกับศาสนา เมื่อไม่เข้าใจจึงนำหลักธรรมมาปฏิบัติไม่ได้ อีกทั้งมีข่าวไม่ดีของพระสงฆ์ก็ยิ่งทำให้คนเสื่อมศรัทธา ซึ่งจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบศิลปะในยุคก่อนในบริบทที่รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนไปพบว่าบริบทด้านวิกฤตศรัทธามีความสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบอย่างรุนแรงในศาสนาคริสต์ ดังนั้นการสร้างความเข้าใจในหลักศาสนาที่ประกอบด้วยเหตุผลที่สื่อสารอย่างมีพลังผ่านงานศิลปะเพื่อศาสนาจึงมีความสำคัญเนื่องจากสามารถสร้างศรัทธาจากความเข้าใจและปัญญาส่งผลต่อความยั่งยืนของศาสนา แต่จากการศึกษาพบว่างานพุทธศิลป์ยังไม่สามารถสื่อสารหลักธรรมได้อย่างชัดเจนอันมีเหตุมาจากหลายปัจจัยจึงสามารถเกิดการเสื่อมสลายไปจากการกระทำและธรรมชาติของคนที่ไม่ศรัทธาและไม่รู้คุณค่าซึ่งสถานการณ์ในปัจจุบันคล้ายกับปัญหอันตรธาน ซึ่งหมายถึงการสูญสิ้น 5 สิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนาภายใน 5,000 ปีหลังพุทธปรินิพพาน (พระอุดมคณาธิการ และ รศ.ดร.จำลอง สารพัดนึก, 2530:973) ได้แก่ 1) ปริยัตอันตรธาน 2) ปฏิบัติอันตรธาน 3) ปฏิเวธอันตรธาน 4) ลิงคอันตรธาน 5) ธาตุอันตรธาน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2539:266) เช่น ไม่กระจำงและรักษาวินัย ไม่รักษาวินัย ไม่สันโดษ ไม่เพียร ไม่เจริญสติ สมาธิ มากมาก ประมาท ไม่มีนิโยมนสิการ เป็นต้น (พระเกรียงไกร สุทฺธมโน (ยางเครือ), 2556)

เพื่อให้พุทธศาสนาคงอยู่อย่างยั่งยืนจึงควรปรับนโยบายรัฐให้อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมเพื่อสร้างสังคมคุณธรรม (Stephanie A. Slocum-Schaffer, 2568: ออนไลน์) ส่วนวิธีการสร้างศรัทธา คือ ใช้ศาสนามาสรางสัมพันธ์ทางครอบครัว มีชาวพุทธต้นแบบทำให้เกิด

ศรัทธา ใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งเมื่อเกิดทุกข์ กระตุ้นให้อยากรู้หลักธรรมคำสอนและนำศาสนาไปปฏิบัติจริง แต่ต้องปรับคำสอนให้เข้ากับยุคสมัยเชื่อมโยงกับหลักธรรมอย่างมีหลักการและเหตุผล ปรับภาพลักษณ์องค์กรสงฆ์ และไม่เน้นพิธีกรรมมากกว่าหลักธรรม (ภทฺธิยา คำโยธา ภูติ และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, 2567) การปลูกจิตสำนึก สร้างบุคคล องค์กร เครือข่าย และสนับสนุนงบประมาณด้านนี้ (พระมหาเสริช นริสโร (พันธ์ประโคน), 2557: 132-169) การส่งเสริมให้มีงานพุทธศิลป์สื่อธรรมที่เข้ากับยุคสมัย เช่น การจัดนิทรรศการแบบมีส่วนร่วม โดยร่วมกับสถาบันการศึกษาประเมินผลแบบประยุกต์ (วนาลี ขาณรังศรี, 2565) การสร้างแอนิเมชันจากภาพจิตรกรรมโบราณ วัดสุวรรณาราม เป็นต้น (ธนพล จุลกะเศียน, 2565) และยังสามารถประยุกต์ใช้จากการเสนอแนวทางของพระครูอาทรยติกิจ เช่น เผยแพร่ธรรมเชิงรุกคือเข้าร่วมกิจกรรมของสังคมหรือชุมชนแทนการรอให้คนมาทำบุญฟังเทศน์แบบยุคก่อน เช่น การสอนธรรมะนอกวัดหรือผ่านสื่อ การทำงานสังคมสงเคราะห์แก้ปัญหาปากท้อง และการให้ทุนการศึกษา เป็นต้น (พระครูอาทรยติกิจ (เชื่อน ขำวงษ์), 2559)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรม

- 1) ปัญหาด้านเจ้าอาวาสเพราะมีอำนาจบริหารจัดการวัดตามพระราชบัญญัติสงฆ์ มาตรา 31 วรรค 3 แต่ระบบเส้นสายหรืออาวุโสจึงขาดเจ้าอาวาสที่ดี มีความสามารถ ขาดความรู้ในหลักธรรมและไม่ทันยุคสมัย
- 2) ปัญหาขาดงบประมาณสนับสนุนโดยตรงจากรัฐบาลทำให้วัดต้องหาปัจจัยเองจากการจำหน่ายเครื่องรางของขลังจนกลายเป็นความเคยชินและอาจปลุกฝังความมกมาย ส่งผลต่อรูปแบบงานพุทธศิลป์ที่ไม่มุ่งเน้นสั่งสอนหลักธรรม
- 3) ปัญหาขาดความรู้ในการสร้าง เช่น การวางผัง ความไม่สอดคล้องกับขนาดคุณค่าทางศิลปะและการสื่อธรรม ค่าใช้จ่ายและกำลังคนในการดูแลรักษาจึงสร้างอาคารแทนความร่มรื่นจากต้นไม้เพราะมองว่ารกรวดและดูแลยาก และปัญหาการรุกล้ำที่ดินป่าสงวนโดยการสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ขึ้นก่อนโดยไม่มีการควบคุมรูปแบบ(พระครูอาทรยติกิจ (เชื่อน ขำวงษ์), 2559)

การเสนอแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

1. มีนโยบายจริยธรรมระดับชาติและระบบเทคโนโลยีที่ใช้ประเมินอย่างทันสมัย เพื่อเชื่อมโยงวัดและสังคม โดยเชื่อมโยงมิติต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การสร้างอาชีพรายได้ การอนุรักษ์ให้หวงแหน การกำหนดงบประมาณจากการประเมินสามฝ่ายคือ วัด สถานศึกษาและชุมชน โดยประเมินจากประสิทธิภาพการสร้างงานพุทธศิลป์ที่สื่อธรรม การสร้างประสบการณ์ การรับรู้และเข้าใจหลักธรรม เพราะปัจจุบันคนนิยมทำตามกระแสสังคมหรือไวรัลจึงควรออกแบบงานพุทธศิลป์สื่อธรรมที่สื่อสารรวดเร็วเข้าใจง่าย และดึงดูดความสนใจ รูปแบบต้องชัดเจนว่าสอนหลักธรรมเรื่องใดโดยไม่ต้องตีความ รัฐบาลหรือส่วนกลางควรสร้างงานต้นแบบเพื่อเป็นแนวทาง เช่น จัดประกวดคล้ายการแข่งขันช่างยุคราชกาลที่ 3 ระหว่างครูคงแป๊ะและครูทองอยู่(ธนพล จุลกะเศียน, 2565) เพื่อให้เกิดการพัฒนาแนวคิดการสื่อธรรมโดยมีผู้ชมเป็นผู้ตัดสิน อาจจัดประกวดโดยรัฐ สถานศึกษาและชุมชน เช่น การสร้างงานจริงบนกำแพงวัดและนำผลงานไปสร้างเป็นปฏิทินหรือของใช้พร้อมอธิบายหลักธรรมรายได้เป็นทุนการศึกษาหรือบำรุงวัด เป็นต้น การสื่อธรรมไม่ควรจำกัดรูปแบบรวมถึงการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เช่น แอนิเมชัน เกมสืประเทืองปัญญา เกมสืขิงรางวัล เป็นต้น เพื่อให้คนใกล้ชิดกับหลักธรรมหลากหลายรูปแบบขึ้น แต่การจัดประกวดควรอยู่ภายใต้กรอบของความเหมาะสมและมีระเบียบกฎหมายบังคับอย่างเคร่งครัดเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในศาสนา

2. พัฒนาระบบเทคโนโลยีเพื่อเชื่อมโยงวัด ให้สามารถตรวจประเมินผลตามแนวนโยบายหลัก

3. กำหนดรูปแบบการประเมินวัด รัฐ และประชาชนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและใกล้ชิดศาสนา เช่น กำหนดให้การประเมินมีผลต่อการแต่งตั้งทางสงฆ์เพื่อให้รัฐและประชาชนตรวจสอบวัด มีผลต่องบประมาณของทางราชการ(วัดจากคะแนนประเมินการตรวจสอบวัดและผู้ร่วมกิจกรรม) ประชาชนที่ประเมินวัดและรัฐให้มีผลต่อการลดหย่อนภาษี(วัดจากความเข้าใจหลักธรรมและการร่วมประเมิน)หรือในส่วนของนักเรียนให้มีผลต่อคะแนนหรือทุนการศึกษา (วัดจากการร่วมประเมินวัด การเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา จัดการพื้นที่สีเขียวและต้นไม้พูดได้ การปฏิบัติธรรม เป็นต้น) ส่วนเอกชนที่ใช้ระบบคุณธรรมหรือมีส่วนร่วมก็ได้รับการลดหย่อนภาษี

4. นำทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกรณีสังคมร่วมสมัย(วิชดา ผาทอง, 2567) มาใช้กับงบประมาณหรือลดหย่อนภาษีจากคะแนนประเมิน ภาครัฐ ประชาชนและวัด ผ่านระบบออนไลน์ที่รัดกุม ตรวจสอบได้

5. การประเมินที่กำหนดให้ม้งานพุทธศิลป์เรื่องศีลธรรมพื้นฐานที่เข้าใจง่ายตามต้นแบบที่กำหนด เช่น ศีลห้า บุญกิริยาวัตถุ ความดี ความชั่ว เป็นต้น นำเข้าระบบประเมินออนไลน์โดยใช้ฐานข้อมูลร่วมกันให้เกิดการเรียนรู้สร้างสรรค์ และอาจเป็นช่องทางที่ใช้ประกาศตารางการปฏิบัติธรรม กิจสงฆ์หรือประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ได้ด้วย ทำให้นักท่องเที่ยวหรือชาวบ้านไม่รบกวนพื้นที่ทางศาสนาและจัดตารางเวลาการเข้าชม

6. เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีจิตอาสาอธิบายงานสื่อธรรมในวัดทำให้คนในท้องถิ่นผูกพันกับวัดและศึกษาหลักธรรมทางอ้อม สร้างรายได้จากสินค้าชุมชนที่จำหน่ายในวัด ท้องถิ่นที่มีโบราณวัตถุหรือโบราณสถานให้ใช้เป็นจุดแข็งด้านการท่องเที่ยวเชื่อมโยงฐานข้อมูลกับกรมศิลปากร ซึ่งรัฐควรสนับสนุนให้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ครบทุกแห่งเพื่อกระจายรายได้ให้ชุมชนโดยเน้นกลุ่ม start up ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบลดหย่อนภาษีเพื่อจูงใจให้เข้าร่วมส่วนมคฺเทศก์ทั่วไปควรประเมินความเข้าใจงานพุทธศิลป์ คุณธรรมและจริยธรรมก่อนเพื่อให้เผยแพร่แนวคิดที่ดีต่อพุทธศาสนา

7. ควบคุมการจัดตั้งสำนักสงฆ์และวัดไม่ให้มีสิ่งปลูกสร้างเกินกว่าที่กำหนด เพื่อป้องกันเรื่องวัตถุนิยมและการทำลายป่า โดยต้องผ่านการประเมินวัดจากรัฐ/ท้องถิ่นและประชาชน/ชุมชนก่อนจัดตั้งใหม่ และต้องมาจากความต้องการของชุมชน ซึ่งวัดใหม่ไม่ควรกำหนดพื้นที่ขึ้นต่ำเพื่อป้องกันการรุกป่าอีกทั้งควรมีรูปแบบงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรมต้นแบบเกี่ยวกับการสั่งสอนหลักธรรมพื้นฐานให้ปรากฏในวัด เช่น ศีล5 เป็นต้น

8. การวิจัยและพัฒนางานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรมให้มีหลากหลายรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น เกมส์ และสื่อต่างๆ ประเมินจากความเข้าใจหลักธรรมของประชาชนในระบบ โดยกระตุ้นให้ช่างหรือผู้คิดค้นพัฒนาด้วยการมอบรางวัลหรือทุน เช่น รางวัลสำหรับผู้สร้าง หรือผู้เล่นเกมที่เข้าร่วมเพื่อจูงใจให้มีส่วนร่วมและใช้งานได้จริงซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาศีลธรรมของคนทุกระดับ

9. รณรงค์ให้ผู้บริจาคสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อธรรม ให้เหมาะสมกับบริบทของวัด เช่น ภาพ The last supper ของลีโอนาโด ดา วินชี ในห้องฉัน สอดคล้องกับวัตรของนักบวชนิกายโดมินิกัน หอฉันของไทยก็สามารถมีงานจิตรกรรมที่สอดคล้องกับพระวินัยของ

พระได้ และอาจมีงานเกี่ยวกับการละเมตวินัยสงฆ์ข้อต่างๆ ในกุฏิหรือสถานที่/พื้นที่ส่วนตัวของพระเพื่อใช้งานศิลปะเป็นเครื่องมือย้ำเตือนพระให้ระลึกถึงพระวินัย ศิลปินควรมีความคิดสร้างสรรค์และศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องจึงจะสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่จูงใจให้พระปฏิบัติตามหลักศาสนา รัฐควรกำหนดงานต้นแบบเพื่อให้ปฏิบัติได้จริง

องค์ความรู้จากการศึกษา

1. รูปแบบการสื่อสารหลักธรรมผ่านงานพุทธศิลป์ เช่น รูปแบบเจดีย์และส่วนประกอบอาคาร วิหาร พระพุทธรูป งานจิตรกรรมฝาผนัง ล้วนสื่อถึงหลักธรรม แต่คนในยุคนี้อาจมีปัญหาในการตีความ

2. ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อสารธรรม พบว่าไทยได้รับอิทธิพลจากคติไตรภูมิจักรวาลมาตั้งแต่อดีต ส่วนงานพุทธศิลป์อีสานพบว่า การสร้างสืบมาจากความเข้าใจและความร่วมมือของพระและชุมชนสอดคล้องกับพิธีกองฮอดที่จูงใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตนให้น่านับถือ ยุคต่อมาการขาดการสืบทอดจากพระสงฆ์ที่เป็นช่างรวมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้งานพุทธศิลป์ถูกใช้ตามนโยบายชาตินิยมจนมีรูปแบบคล้ายกันมาจนถึงปัจจุบันคือ ยุคโลกาภิวัตน์ พบว่ารูปแบบงานพุทธศิลป์ยังไม่สามารถสื่อสารหลักธรรมให้เข้าใจและจูงใจให้นำไปปฏิบัติได้จริง

3. การปรับตัวของศิลปะเพื่อศาสนาในยุคที่รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีของศาสนาคริสต์เกิดในยุคบาโรกซึ่งสิ่งพิมพ์มีผลต่อการเปลี่ยนแนวคิดและเกิดนิกายใหม่คือนิกายโปรเตสแตนต์ งานศิลปะมีรูปแบบสมจริง เช่น สร้างให้พระเจ้าเหมือนคนธรรมดา แต่กลับทำให้สัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ได้รับผลกระทบ ส่วนงานพุทธศิลป์ได้รับผลกระทบในยุคสิ่งพิมพ์เช่นกัน แต่ยังคงรูปแบบประเพณีนิยมด้วยแนวคิดแบบอุดมคติเพื่อสร้างศรัทธาแต่ยังไม่ได้สื่อสารหลักธรรมให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนอีกทั้งประสบการณ์การเข้าวัดฟังธรรมหรือใกล้ชิดกับวัดแบบอดีตน้อยลงจึงทำให้ประสิทธิภาพของการสื่อสารหลักธรรมลดลง

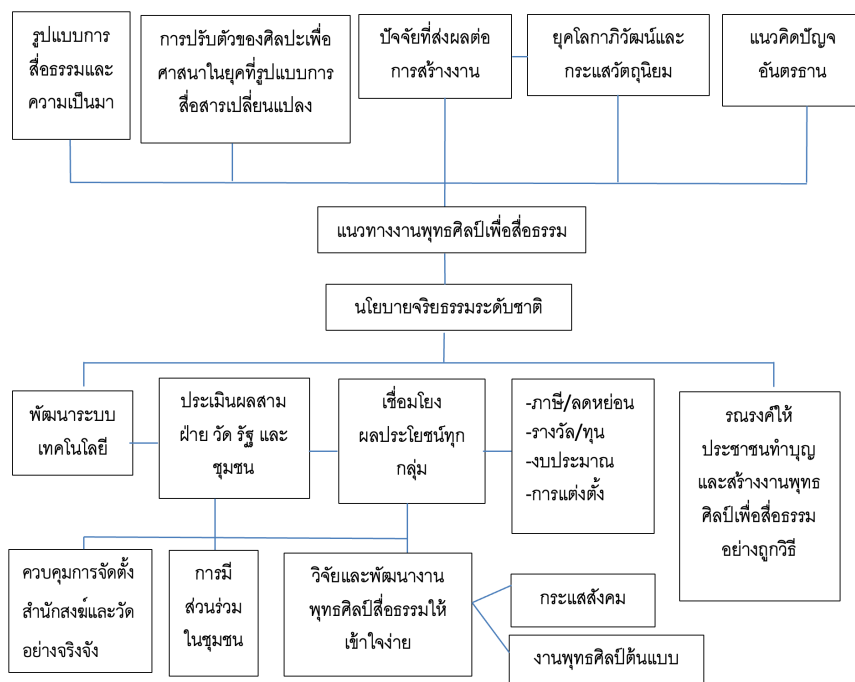
4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบมาจากเจ้าอาวาสผู้มีอำนาจในวัดตามกฎหมายและการขาดงบประมาณทำให้ต้องหาปัจจัยเองจากงานพุทธศิลป์ที่สร้างความมั่งงายไม่นั่นสอนหลักธรรมและไร้การควบคุมอย่างจริงจัง

5. กระแสนิยมของยุคการสื่อสารไร้พรมแดน นำมาให้ใช้ประโยชน์ด้านการสื่อสารธรรมแทนได้

6. รูปแบบของงานพุทธศิลป์ยุคปัจจุบันที่คล้ายกับปัญญาอันตรธาน เช่น ไม่นับศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรม จึงมีผู้บรรลุมรรคผลและเข้าใจหลักธรรมได้ยากและหากมีคนเสื่อมศรัทธามากขึ้นอาจทำให้ศาสนาพุทธสูญสิ้นไปได้ในที่สุด จึงควรปรับรูปแบบให้เข้ากับยุคสมัยโดยมุ่งใจด้วยผลประโยชน์ที่จับต้องได้ เชื่อมโยงกับนโยบายจริยธรรมระดับชาติ ที่ประเมินผลสามฝ่ายคือ วัด รัฐ และประชาชน

7. การเสนอแนวทางการสื่อสารมยุคโลกาภิวัตน์ ต้องมาจากนโยบายจริยธรรมระดับชาติ เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างวัดและชุมชนโดยมีรัฐเป็นศูนย์กลาง ควรปรับให้ทันยุคสมัยด้วยการวิจัยพัฒนาและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมถึงมุ่งใจให้มีส่วนร่วมด้วยผลประโยชน์ต่อทุกฝ่ายซึ่งประเมินผลและควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้นงานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมือขัดเกลาศีลธรรมร่วมกับการรณรงค์ให้บริจาควิธี

การนำงานพุทธศิลป์มาเสริมสร้างศีลธรรมในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

ภาพที่ 15 การนำงานพุทธศิลป์มาเสริมสร้างศีลธรรมในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

แหล่งที่มา : ภัตสร ช้องเลิศ

สรุป

งานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมืออันทรงพลังสำหรับสั่งสอนศีลธรรมเพราะมนุษย์มักสนใจในภาพมากกว่าการอ่านหรือฟังธรรม ทั้งนี้การสื่อสารธรรมต้องประกอบด้วยศรัทธาและปัญญา แต่ปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ งานพุทธศิลป์มีเพียงแค่ความสวยงามภายนอกจึงสะท้อนถึงกระแสวัตถุนิยมและแรงจูงใจด้านการท่องเที่ยวที่ไม่ได้เน้นด้านการสร้างปัญญาจากหลักธรรม อีกทั้งความศรัทธาในวัตถุอย่างผิดทางและการเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์ที่ปรากฏข่าวเสียหายบั่นทอนความยั่งยืนด้านศีลธรรมและอาจนำไปสู่ปัญจอันตรายได้ ศึกษาได้จากการปรับตัวของงานศิลปะเพื่อศานายุคก่อนพบว่าปัจจัยสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงบริบทด้านการสื่อสารซึ่งสามารถนำมาใช้พัฒนาแนวทางการสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อสื่อสารธรรม ประกอบกับการศึกษาพบว่าการสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นอยู่กับปัจจัยสามฝ่าย คือ รัฐ วัด และ ประชาชน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สุดคือ รัฐบาลซึ่งควรให้ความสำคัญกับนโยบายจริยธรรมระดับชาติ เพื่อกำหนดทิศทางให้เชื่อมโยงกันด้วยการนำเอาเทคโนโลยีไปปรับใช้กับศิลปะเพื่อสื่อสารธรรมในทุกด้าน ร่วมกับการสร้างกระแสและรณรงค์ให้เกิดการทำบุญอย่างถูกวิธีและสร้างศรัทธาให้ถูกทาง ซึ่งระบบเทคโนโลยีควรเชื่อมโยงการประเมินสามฝ่ายด้วยผลประโยชน์ที่จับต้องได้ เช่น งบประมาณการวิจัยพัฒนาระบบ การลดหย่อนภาษีระดับบุคคลที่เข้าร่วมประเมินในระบบและเอกชนที่มีคุณธรรมเพื่อจูงใจให้เข้าร่วม วัดที่ส่งผลงานการสร้างงานพุทธศิลป์สื่อสารธรรมตามรูปแบบที่กำหนดเข้าในระบบ(สื่อสารธรรมอย่างชัดเจนตรงตามต้นแบบที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อให้ใช้เป็นแนวทาง) เพื่อดึงดูดใจให้รับงบประมาณสนับสนุนหรือมีผลต่อการแต่งตั้งสมณะศักดิ์ โรงเรียนและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมกับวัดเรื่องงานพุทธศิลป์สื่อสารธรรมและนำเข้าหลักฐานในระบบประเมินเพื่อให้มีผลต่อคะแนนและได้รับงบประมาณ ระบบควรออกแบบให้เน้นการวัดผลจากการสร้างความเข้าใจในหลักธรรมให้แก่ประชาชน แต่ในขณะนี้รัฐยังไม่มีงานวิจัยพัฒนาที่ยึดนโยบายคุณธรรมเป็นนโยบายหลักที่ประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยการสร้างงานพุทธศิลป์และศิลปะร่วมสมัยพบว่าขณะนี้ยังไม่มีการศึกษาวิจัยใดที่สามารถอธิบายหลักธรรมให้ผู้ชมเข้าใจผ่านชิ้นงานได้โดยตรงโดยไม่ต้องได้รับการอธิบายและตีความเพิ่มจากศิลปิน ซึ่งควรศึกษาวิจัยการสร้างงานพุทธศิลป์สื่อสารธรรมให้สามารถสั่งสอนหลักธรรมได้อย่างชัดเจนตรงไปตรงมามากขึ้น อย่างไรก็ตามอาจเริ่มดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการวิจัยพัฒนางานพุทธศิลป์สื่อสารธรรมต้นแบบที่ใช้งบประมาณไม่มากก่อนเพื่อใช้เป็นแนวทาง เช่น สมุดภาพที่สั่งสอนหลักธรรมอย่างชัดเจนเข้าใจง่าย การ์ตูน แอปพลิเคชัน เกมส์หรือแอด

นนิเมชั่น ปฏิทิน หรือของใช้ในชีวิตประจำวันที่สามารถสื่อธรรมได้ และประเมินผลจากความเข้าใจของผู้ชมในหลากหลายกลุ่มชุมชน เป็นต้น

ทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกรณีสังคมร่วมสมัยจากการอ้างอิงนักวิชาการ เช่น Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Antonio Gramsci และ John Gaventa กล่าวถึงอำนาจที่แทรกซึมผ่านการครอบงำทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสามารถใช้อำนาจเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ (วิชุดา ผาทอง, 2567) ดังนั้นการประยุกต์ใช้อำนาจเชิงนโยบายนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวทางที่ได้ศึกษาวิจัยในบทความนี้เพื่อรับมือกับความเจริญในยุคโลกาภิวัตน์ที่ดำเนินไปโดยไม่คำนึงถึงหลักศีลธรรมซึ่งความเจริญที่มาจากเทคโนโลยีและกระแสสังคมเป็นเสมือนดาบสองคมหากนำมาใช้ให้ถูกทางโดยการปรับใช้ร่วมกับเครื่องมือ เช่น การนำงานพุทธศิลป์สื่อธรรมมาปรับใช้กับเทคโนโลยี กระแสสังคมและนโยบายศีลธรรม งานพุทธศิลป์ก็จะกลายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการสร้างสังคมคุณธรรมและพัฒนาชาติได้อย่างมั่นคงยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. (9 สิงหาคม 2556). **ระบบสถิติทางการทะเบียน**. สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2568. จาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statyear/#/>
- กองแผนงานอาชญากรรม.(2568). **สถิติคดีอาญา**, สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2568, จาก <http://thaicrimes.org/crimestat/>.
- กัญญาพัชร บุญนาคคำ. (2557). **จิตรกรรมเรื่องพุทธประวัติและเวสสันดรชาดกผลงานของ ครูเหม เวชกร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จารุวรรณ พึ่งเทียร. (2555). **พุทธศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชาญคณิต อารวรรณ์. (2563). **จิตรกรรมล้านนา**. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- เชษฐ ติงสยูลี. (2554). **พระพุทธรูปอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- เทพพร มิ่งธานี (2565). เจดีย์ตามคติทางพระพุทธศาสนา : ความหมายและแนวคิดพื้นฐานทางประติมานวิทยา. **ปรัชญาและศาสนา**. 7 (1), 93-115.
- ธนพล จุลกะเศียน. (2565). แอนิเมชันจากจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดสุพรรณารามราชวรวิหาร. **วิจิตรศิลป์** 13(1), 50-80.

- ธวัชชัย ทำทอง, และคณะ. (2565). **มรดกทางวัฒนธรรม 8 วิถี จังหวัดลำปาง**. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- พระเกรียงไกร สุทนต์โน (ยางเครือ). (2556). **การศึกษาวิเคราะห์ปัญจอันตรธานในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พระครูอาทรยติกิจ (เชื่อน ขำวงศ์). (2559). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. **مجرمมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์**. 2 (2), 106-115.
- พระครูสุนทรธรรมโสภณ. (2560). Post Globalization Higher Education. **สิรินธรปริทรรศน์**. 18 (1), 146-150.
- พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส. (2563). **ข้อป็นักขัตร์ที่ปรากฏในตุงล้านนา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พระมหา เสรีชน นริสโร (พันธ์ประโคน) (2557). **เส้นทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในยุค โลกาภิวัตน์**. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสเถระ แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์(อาจ อาสภมหาเถร). (2554). **วิสุทธิมรรค ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรส จำกัด.
- พระราชปริยัติกวี. (2561). การศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมจากชาดก. **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. 5(2), 1-17.
- พระอุดรคณาธิการ และ รศ.ดร.จำลอง สารพัฒน์. (2530). **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภททิยา คำโยธาทูปดี และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์. (2567). แนวทางการเสริมสร้างศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาตามหลัก พุทธสันติวิธีของชาวพุทธเจเนอเรชันวาย. **สันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. 6(1), 233-245.
- วนาลี ชาณรังศรี (2565). **การพัฒนานิเทศการศิลปะไทยแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชน**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วนิดา เปรมวุฒิ. (2523). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาในศิลปะของไมเคิลแองเจโล**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

- วิชุดา ผาทอง. (2567). ทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ: บทวิเคราะห์กรณีศึกษาสังคมร่วมสมัย. **วารสารนวัตกรรมการสังคมศาสตร์**. 1(5), 34-43.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2539). **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- สมชาย ณ นครพนม. (2546). **ทวารบาล ผู้รักษาศาสนสถาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2560). **ประวัติศาสตร์ปะไทย**. นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (25543). **งานช่างคำช่างโบราณ**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2555). **คุยกับช่างไทยโบราณ**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธการพิมพ์
- สันติ เล็กสุขุม. (2567). **เกร็ดความรู้รอบประกอบ “เจดีย์ทรงระฆัง” บัลลังก์ ปล้องไฉน มาลัยเถา มีที่มาจากไหน**. ศิลปะวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2567. จาก https://www.silpa-mag.com/art/article_87683
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). **ข้อมูลสถิติและตัวชี้วัดสำคัญ**. สืบค้นเมื่อ 24 พฤษภาคม 2568. จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/statistics_and_indicators?impt_branch=304
- สิริรัศมี สิงห์สนธิ. (2566). **พระพุทธรูป : การตีความเชิงสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา วิชาการสถาบันพัฒนา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- สุวิภา จำปาวัลย์ และ ชัยชนะ ปิ่นเงิน. (2557). **พุทธศิลป์ล้านนา**. ลำพูน: ห.จ.ก.สามัญญรัฐ ผลการพิมพ์.
- แสงสุรีย์ สำอางค์กุล (2524). **จิตวิทยาภาษา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2564). “**วัด : จากพุทธศรัทธาสู่พานิชย์ กรณีศึกษาการจัดการพุทธสถาน**”. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ. (อัดสำเนา).
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2566). **พุทธศิลป์ล้านนา**. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเชียงใหม่แสนเนอร์.
- เหมันต สุนทร. (2552). **สิบสองนักขัตตรความเชื่อที่แสดงออกในงานศิลปกรรมล้านนา : กรณีศึกษาวัดในเชียงใหม่**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- อริสรา คงประเสริฐ. (2563). **ขันแก้วทั้งสาม**. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2567. จาก <https://www.finearts.go.th>
- เอเดรียน สนอดกราส แปลโดย ผศ.ดร.ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2536). **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุทอง ประศาสน์วินิจชัย. (2551). **ซ่อนไว้ในลิ้ม**. กรุงเทพมหานคร: โพธิ์สอิมเมจพริ้นติ้งกรุ๊ป.
- Beth Williamson. (2004). **Christian Art: A Very Short Introduction**. Oxford University Press.
- Elizabeth Lyons. **Two Dvaravati Figurines**. Journal of the Siam Society. 61(1), 195.
- James Payne. (2022). **The greatest art explain**. Retrieved March 22, 2025. from <https://www.greatartexplained.com/>
- Justin Thomas McDaniel. (2022) **Surface Reading in Thai Buddhist Decorative Art**. Decoding southeast Asian art. ed. by nicolaS revire & Pitchaya Soomjinda. Bangkok : River Books Press.
- Ginevieve Gamache. (2010). **“Between Localism and Nationalism: Two cotemporary examples of Thai temple Art and Archetecture in Nothern Thailand”**. Ph.D. Dissertation of the Department of Philosophy, University of McGill
- Stephanie A. Slocum-Schaffer. (2018). **Morality Policy**. Retrieved March 22, 2025. from https://encyclopedia.federalism.org/index.php/Morality_Policy
- Trench, Brian and Quinn. (2003). **Online News and Changing Models of Journalism**. Retrieved March 22, 2025. from https://doras.dcu.ie/3631/1/online_news_changing_models.pdf